

ISSN 2076-5908

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Виходить 4 рази на рік

Заснований у березні 1997 року

№ 9 (342). 2015

Черкаси – 2015

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16161-4633ПР від 11.12.2009

Науковий журнал містить статті, в яких розглядаються актуальні проблеми історіографії та методології історичних досліджень, історії України, всесвітньої історії. Складовою журналу також є огляди і рецензії українських наукових і навчально-методичних видань, наукова хроніка.

Для широкого кола науковців, викладачів, аспірантів, студентів й усіх, хто цікавиться історичною наукою.

Журнал входить до переліку наукових фахових видань України з історичних наук (Постанова президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1 (Бюлетень ВАК України, 2010. – № 3).

Випуск № 9 (342) наукового журналу Вісник Черкаського університету, серія «Історичні науки» рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 6 від 12.02.2015 року).

Журнал реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).

Головна редакційна колегія:

Черевко О.В., д.е.н. (головний редактор); Боєчко Ф.Ф., член-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); Корновенко С.В., д.і.н., проф. (заступник головного редактора); Кирилюк Є.М., д.е.н., доц. (відповідальний секретар); Архипова С.П., к.пед.н., проф.; Біда О.А. д.пед.н., проф.; Гнезділова К.М., д.пед.н., доц.; Головня Б.П., д.т.н., доц.; Гусак А.М., д.ф.-м.н., проф.; Земзюліна Н.І., д.і.н., доц.; Жаботинська С.А., д.філол.н., проф.; Кузьмінський А.І., член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; Кукурудза І.І., д.е.н., проф.; Лизогуб В.С., д.б.н., проф.; Ляшенко Ю.О., д.ф.-м.н., доц.; Марченко О.В., д.філос.н., проф.; Масненко В.В., д.і.н., проф.; Мігус І.П., д.е.н., проф.; Мінаєв Б.П., д.х.н., проф.; Морозов А.Г., д.і.н., проф.; Перехрест О.Г., д.і.н., проф.; Поліщук В.Т., д.філол.н., проф.; Савченко О.П., д.пед.н., проф.; Селіванова О.О., д.філол.н., проф.; Чабан А.Ю., д.і.н., проф.; Шпак В.П., д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Драч О.О., д.і.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Історія та етнологія України»); Івангородський К.В., к.і.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Історія та етнологія України»); Перехрест О.Г., д.і.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Всесвітня історія»); Кіреєва В.О., к.і.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Всесвітня історія»); Чабан А. Ю., д.і.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Історіографія, джерелознавство»); Лисиця Л.Г., к.і.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Історіографія, джерелознавство»); Абразимова О.М., к.і.н.; Анджеї Стемпнік, д-р габілітований, проф. (Польща); Боєчко В.Ф., к.і.н., доц.; Голиш Г.М., к.і.н., доц.; Гоцуляк В.В., д.і.н., проф.; Дмитро Карев, д.і.н., проф. (Білорусь); Земзюліна Н.І., д.і.н., доц.; Іржавська А.П., к.і.н., доц.; Корновенко С.В., д.і.н., проф.; Лисенко О.Є., д.і.н., проф.; Масненко В.В., д.і.н., проф.; Мельниченко В.М., к.і.н., проф.; Мордвінцев В.М., д.і.н., проф.; Морозов А.Г., д.і.н., проф.; Павел Сердженга, д-р габілітований, проф. (Польща); Присяжнюк Ю.П., д.і.н., проф.; Реснт О.П., член-кор. НАН України, д.і.н., проф.; Синявська Л. І., к.і.н., доц.; Фареній І.А., д.і.н., проф.

Адреса редакційної колегії:

18031, Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,
кафедра історії та етнології України, тел. (0472) 37-55-57
web-сайт: <http://biblioteka.cdu.edu.ua/index.php/visnuku-chnu?id=252>.
e-mail: kafiteu@ukr.net; drach_oksana@ukr.net; iwakos@ukr.net

12. Записки о Южной Руси: Издал П. Кулиш. – К. : Дніпро, 1994. – 719 с. – Репринтное издание.
13. Белова О. В. Кости / О. В. Белова, С. М. Толстая // Славянские древности: этнолингвистический словарь : в 5 т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения, 1999. – Т. 2. – С. 631–633.
14. Митрополит Іларіон Дохристиянські вірування українського народу. Іст. реліг. монограф. – К. : АТ «Оберіг», 1991. – 424 с.

Одержано редакцією 20.01.2015

Прийнято до публікації 13.02.2015

Аннотація. *Темченко А.И. Семантика телесности в лечебных практиках украинцев Полесья. В лечебных практиках украинцев тело человека ассоциируется с Космосом. Показательным в этом плане выступает мотив ограждения нездорового небесными светилами, что отождествляет тленное тело человека бессмертному Иисусу Христу, освобождает его от земного мрака, который ассоциируется с потусторонними существами и болезнями. В текстах заговоров солнце и месяц исполняют роль образцов стабильности небесного движения, который проецируется на земные процессы. Вместе с тем, образы вихря и ветра воплощают неупорядоченное движение, поэтому способствуют возникновению телесного и психического хаоса – перепуга / эпилепсии.*

Ключевые слова: мифология, лечебная магия, тело, Космос, лечебные практики.

Summary. *Temchenko A.I. Bodily forms of semantization in the Healing Magic of the Ukrainians. The author studies Ukrainian healing texts, the human of that body is associated with the Cosmos. The identification of the Universe with Jesus Christ indicates that the Cosmos is alive, which corresponds to mythological doctrines of other nations, as well as portrait tradition, including a cabalistic one. The motive of enclosing is in association: the Sun and the Moon is an example of the stability of celestial motion, which is projected to terrestrial processes. Semantic matching of man and the Cosmos explains that the causes of the disease can be identical. The body is a mediator between the world of humans and the natural world in healing practices. This explains why the main objects of manipulation are the blood, bone, flesh. Mythological symbols of blood, bone, and flesh with natural objects stimulate the regeneration and purification of water, stone, and the earth and explain the logic of sacrificing the young and healthy, but not the old and sick.*

Key words: mythology, healing magic, body, Cosmos, healing practices.

УДК 398.8:94(497.11)

О. А. Брайчевська

СЕРБСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРІЇ ЕТНОСУ

Анотація. У статті розглянуто сюжети та особливості трактування історичного минулого в ряді героїчних сербських народних пісень, опублікованих відомим сербським філологом, фольклористом, істориком Вуком Караджичем. Історичну основу їх сюжетів складають події і факти, що мали місце в сербській історії й пов'язані з процесами утворення середньовічної держави, феодалними міжусобними війнами сербських феодалів, обороною сербських земель від турецького вторгнення та визвольною боротьбою проти турецьких поневолювачів. Опис життя та оцінка діяльності відомих історичних особистостей в сербських народних піснях можуть бути використані для уточнення, доповнення та нової інтерпретації як добре відомих, так і маловідомих історичних фактів.

Ключові слова: історія Сербії, героїчні пісні, Неманичі, Мілош Обілич, Мрнявчевичі, гайдучькі пісні, гайдук Вуядин.

Постановка проблеми. Сербські народні пісні, науковий інтерес до яких виник ще в період національного відродження південнослов'янських народів, продовжують залишатися об'єктом дослідницьких студій, головним чином фольклорних, мистецтвознавчих, лінгвістичних. Разом з тим, цей різновид усної народної творчості, з точки зору усної історії, містить величезну кількість історичної інформації, яка становить значний інтерес для дослідників різних періодів і аспектів сербської історії.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В українській історіографії сербські народні пісні досліджувалися переважно етнографами та філологами в контексті фольклористичних та науково-культурних зв'язків українського народу з південними слов'янами. Цій проблематиці присвячені праці відомого українського славіста М. Гуця [1, 229–240; 2; 3; 4, 110–14; 5, 54–81, 211–225; 6, 185–212]. Історичне підґрунтя сербських народних пісень та їх інформаційно-історична складова почали вивчатися лише нещодавно, зокрема, цій проблемі присвячена публікація Б. Кріля [7, 256-261].

Метою роботи є дослідження історичного підгрунтя юмнацьких (героїчних) сербських народних пісень та особливості інтерпретації в них історичних подій і фактів. Документальну основу дослідження становлять оригінальні тексти сербських народних пісень, зібраних і виданих відомим сербським філологом, фольклористом, істориком, видатним діячем сербського національного відродження Вуком Стефановичем Караджичем [8–14].

Виклад основного матеріалу. Бурхлива багатотомова історія сербського народу знайшла своє відображення не тільки в різноманітних археологічних, писемних та образотворчих джерелах, але й у народній творчості, яка є основою сербської національної художньої культури, джерелом національних традицій. Складова сербської народної творчості, народні пісні, стали відомі культурній громадськості Європи завдяки видатному діячеві сербського національного Відродження Вуку Стефановичу Караджичу [15, 31–39].

Перше видання зібраних ним сербських народних пісень вийшло друком 1814 р. під назвою «Малий простонародний сербський пісенник» [8]. Саме завдяки невтомній і копіткій праці Вука Караджича народні пісні сербів були перекладені на ряд європейських мов та набули надзвичайної слави й популярності у Європі. Ними захоплювалися Йоганн Вольфганг фон Гете, Вільгельм Гумбольдт, Якоб Людвіг Грімм, Адам Міцкевич, Олександр Пушкін, Франтішек Челаковський, Тарас Шевченко, Юрій Федькович та багато інших видатних діячів європейської та світової культури.

Зібраний масив сербських народних пісень Вук Караджич поділив на дві групи – ліричні та юмнацькі (молодечі, або героїчні) [10, XVII]. Юмнацькі пісні становлять найбільшу частину пісенного спадку сербського народу. Ця група пісень також була поділена Вуком Караджичем на цикли відповідно до героїв та подій, які в них оспівуються: неісторичний або легендарний цикл, передкосівський, косівський, цикл пісень про Марка Кралевича, посткосівський, гайдуцький цикл та цикл пісень про звільнення Сербії від турецьких поневолювачів. Саме в них оспівані епізоди з історичного минулого сербського народу, як героїчні, так і трагічні. Події, які оспівуються в піснях передкосівського циклу, відбувалися в період від початку XII ст. – до 1389 р., коли на Косовому полі у битві із військом турецького султана Мурада I сербське військо потерпіло поразку. Героями багатьох пісень цього циклу є представники «святої династії» [16, 45] Неманичів – Стефан Неманя та його син Сава (Растко), перший сербський архієпископ, глава автокефальної сербської православної церкви.

У другій половині XII ст. більшість територій, де проживали серби, володар князівства Рашка, розташованого у Центральній Сербії, Стефан Неманя об'єднав в єдину державу, яка згодом перетворилася на одну з найбільш впливових на Балканах, а представники започаткованої ним династії правили сербською державою протягом 200 років і залишили глибокий слід у сербській середньовічній історії [16, 41–43, 45–102].

У народних піснях Стефан Неманя оспіваний як мудрий правитель і дбайливий господар, який переймається будівництвом монастирів. У пісні «Святий Сава» відзначено, що «білий Хілендар посеред Святої гори», церква «Студениця на Старому Влаху» та церква Мілешевка в Герцеговині були побудовані на «дукати царя Немані» [11, 101, 182]. Ці слова із народної пісні підтверджуються й повідомленням «Життя Симеона Мироточивого», писемної пам'ятки XIII ст., автором якої був Стефан Первовінчаний, середній син Стефана Немані. Згідно з повідомленнями «Життя», храм Пресвятої Богородиці на р. Студениці та монастир Студениця було закладено Стефаном Неманею 1186 р. після приєднання до своєї держави кількох великих міст, зокрема Средца, області Зета та земель на узбережжі Адриатичного моря [17]. 1196 р. Стефан Неманя відрікся від престолу на користь свого середнього сина Стефана Первовінчаного і прийняв чернечий постриг у цьому ж монастирі під іменем Симеон. Через два роки він переїздить на гору Афон, де на той час у монастирі Ватопед був ченцем його старший син Сава (Растко). Ще через два роки, на кошти Стефана Немані та завдяки старанням батька й сина на Афоні було відновлено Хілендарський монастир, який у майбутньому, в роки турецького завоювання сербських земель, став визначним осередком сербської культури. 1199 р. Стефан Неманя помер. Його було поховано в Хілендарі й згодом канонізовано під іменем Симеона Мироточивого.

Сава (Растко) у народних піснях зображений як достойний спадкоємець свого батька, Стефана Немані, покровитель і засновник сербських монастирів і церков, серед яких також названі «білий Хілендар на Святій горі», «церква Студениця на Старому Влаху», «церква Мілешевка на Герцеговині». Незважаючи на те, що офіційна канонізація Сави відбулася лише в кінці ХУІІІ ст., в сербських народних піснях його названо святим одразу

після смерті. Він творить чудеса і всіляко захищає сербський народ від намагань турецьких завойовників його «потурчити».

Сербський архієпископ Сава (Растко) ще в молоді роки таємно покинув батьківський дім, прийшов на гору Афон і прийняв там постриг у монастирі св. Пантелеймона під іменем Сави. Після приїзду на Афон Стефана Немані, тоді вже ченця Симеона, син і батько звернулися до візантійського імператора з проханням дозволити їм відновити запустілий монастир Хілендар, який був заснований ще в X ст. Після смерті батька Сава ще кілька років залишався в Хілендарі. У 1208 р. він повертається до Сербії, де між його братами, Стефаном Первовінчанам і Вуком, розпочалася міжусобна війна. Із Хілендара він забирає з собою мощі свого батька – св. Симеона, які по приїзді на батьківщину були покладені в монастирі Студениця [16, 46–47], де згодом він став настоятелем. Після повернення до Сербії, Сава всі свої зусилля спрямовує на розбудову сербської церкви – патрунує і благословляє будівництво храмів, заснування монастирів, редагує устав Студеницького монастиря, створює для нього новий типикон. У 1219 р. у Нікеї візантійським патріархом Мануїлом Саву було висвячено на архієпископа, а Сербська православна церква з того часу стала автокефальною. Помер Сава 1234 р. у болгарському місті Тирново під час повернення із паломницької подорожі у Святу землю.

Згодом мощі св. Сави було перенесено його племінником, сербським королем Владиславом у монастир Мілешева. У 1595 р. за наказом Синан-паші мощі св. Сави із монастиря Мілешева було привезено на пагорб Врачар біля Белграда і спалено [16, 181]. Це була велика кара і трагедія для сербів, оскільки до мощів св. Сави йшли як з метою зцілення, так і за душевною втіхою. Св. Сава в роки турецького завоювання був уособленням сербських традицій, державності й незалежності. Причиною такого святотатства турків стало антитурецьке повстання в Банаті, де повстанці несли знамена із зображенням св. Сави.

Головним персонажем ряду пісень є ще один представник династії Неманичів, «цар сербів і греків» Стефан Душан (Душитель), який позбавив трону і вбив власного батька. Вбивця рідного батька і, одночасно, талановитий воїн і правитель, Стефан Душан та його племінник Мілош Воїнович, який служив при королівському дворі, найбільш яскраво оспівані в піснях «Про одруження сербського царя Стефана» та «Про одруження Душана» [9, 73–98, 132–154]. Мілош Воїнович змальований як надзвичайно красивий, сонячний герой. Коли він під'їхав до трьох красунь, аби впізнати серед них Роксанду, майбутню дружину царя Стефана, і скинув із плечей плащ, то на грудях у нього засяяли срібні платівки панциря, визолочені пряжки на чоботях, «заблищав Мілош у зеленому полі як яскраве сонце на небі і пішов він по зеленій траві» [9, 93].

Мілош Воїнович також був реальною особою в сербській середньовічній історії. При дворі Стефана Душана, на королівській службі перебували сини із багатьох знатних родин. Одним із таких був Мілош Воїнович. Його батько Воїн, князь Ужицький, був воєводою і зятем короля Стефана Дечанського, батька Стефана Душана. Мілош Воїнович помер молодим, не залишивши спадкоємців, але його брати, Алтоман та Воїслав, поклали початок роду Алтомановичів та Воїновичів, представники яких в більш пізні частини стали відомими постатями в сербській історії.

За своєю мистецькою формою із передкосівського циклу виділяється пісня «Побудова Скадра» [12, 115–124]. Брати Мрнявчевичі, Вукашин, Углеша та Гойко будують місто, але злі сили за ніч постійно руйнують все, що було збудовано протягом дня. Злим силам потрібна велика жертва, і такою жертвою має стати молода дружина молодшого із братів – її живою замурують в стіну. Історичною основою виникнення цієї пісні стали, очевидно, процеси феодалної роздробленості сербських земель, які почалися після смерті Стефана Душана. Незважаючи на сильну особисту владу Стефана Душана, його держава не мала міцних внутрішніх зв'язків. Власне сербськими землями правив його син Урош II.

Грецькими землями управляв сам Стефан Душан, а після його смерті вони дісталися його дружині. Сподвижники царя, які були наділені великими земельними володіннями, перетворились у незалежних правителів. Тому вже при спадкоємці Душана Уроші II Слабкому (1355–1371) розпочався розпад Сербогрецького царства. Від нього відпали грецькі області, Албанія та Македонія. Зокрема, у Македонії, усунувши вдову Стефана Душана, владу захопили брати Мрнявчевичі – Вукашин та Углеша. Вукашин проголосив себе королем Македонії, а Углеша – деспотом. Центральна частина Сербії опинилася під владою

князя Лазаря Хребеляновича, а південно-західна – під владою жупана Ніколи Алтомановича. У південних областях Сербії проголосив себе князем Вук Бранкович [18, 8].

Герої пісні «Побудова Скадра», брати Мрнявчевичі, які проголосили себе незалежними володарями Македонії після смерті Стефана Душана, позбавили його вдову успадкованих земель. Тому, на думку народних співців, вони мають бути покарані і принести велику жертву, що згодом і сталося. У 1369 р. Нікола Алтоманович і Лазар Хребелянович спільними зусиллями розпочали війну проти Мрнявчевичів. Вукашин і Углеша змогли відстояти свої володіння. Але в 70-х рр. XIV ст. володінням Мрнявчевичів починають загрожувати турки-османи, які перед цим вдерлися на територію Другого Болгарського царства. У 1371 р. на р. Мариці відбулась одна з вирішальних битв між турками-османами та сербськими володарями. Військо Мрнявчевичів було розбите, Вукашин і Углеша загинули, а їх спадкоємець, король Марко, став васалом турецького султана [18, 8]. Втрата незалежності та загибель обох братів, початок турецького завоювання сербських земель, це й була в історичній дійсності та велика жертва, яку вимагали від братів при побудові міста злі сили в народній пісні «Побудова Скадра».

Наступну групу юмнацьких пісень складають пісні косівського циклу. У них відображено найбільш трагічний у сербській історії період боротьби проти турецьких завойовників. Невідомі автори бажали увічнити героїв Косово і зберегти в народній пам'яті героїчну битву з турками, а також намагалися визначити причини поразки сербського війська. На їх думку, такими були чисельна перевага турецького війська, воля Бога та зрада одного із сербських володарів – Вука Бранковича. Найбільш відомою із цього циклу є пісня «Косанчич Іван слідкує за турками» [11, 312–314]. У ній гіперболізовано описується ситуація перед неминучою битвою супротивних військ, з яких турецьке є значно чисельнішим, бажання князя Лазара перейти до Царства Небесного та історично неточні дані про зраду Вука Бранковича. Серед героїв пісень цього циклу особливо виділяється Мілош Облич (Коблич) – доблесний витязь, ідеальний приклад геройства та відданості своєму царю та народу [8, 89–91; 9, 108–113]. Під час битви Мілош Облич, видаючи себе за перебіжчика, проникає в турецький табір, заявляє про своє бажання прийняти іслам і наблизившись до султана Мурада I впритул, нібито для того, щоб поцілувати йому ногу, вбиває його, аби обезголовити турецьке військо і забезпечити перемогу сербам. У сербських народних піснях образ Мілоша Облича є символом геройства і найбільшою національною гордістю.

Дійсно, під час Косівської битви, один із сербських воїнів проник у шатро султана Мурада I і вбив його. Але звістка про смерть султана не дезорганізувала турецьке військо. Його син, Баязид одразу ж проголосив себе султаном, перебрав на себе командування військом і переміг у битві на Косовому полі [19, 310–312].

Слід також відзначити ще одну пісню із цього циклу, яка називається «Про Косівську битву». Один із слуг князя Лазаря, який залишився живим після Косівської битви, розповідає його дружині, «цариці Міліці» про поле битви, де лежать вбиті князь Лазар, Юг-Богдан та його дев'ять синів, Мілош Облич та інші воєводи, але немає там Вука Бранковича, який зрадив її чоловіка – князя Лазаря [9, 106–107; 11, 288–295]. Юг-Богдан та його сини, які героїчно загинули на Косовому полі, також оспівані й в інших піснях косівського циклу – «Про Косовський бій» [11, 288–295] та «Смерть матері Юговичів» [11, 304–306]. Варто відзначити, що переважна більшість відомостей про цього героя Косовської битви збереглася переважно в народних піснях, тоді як в історичних джерелах про нього зустрічаються лише поодинокі згадки. Старого Юга-Богдана прийнято ототожнювати із Вратко Неманичем, сербським вельможею із роду Неманичів, який був батьком цариці Міліці, дружини князя Лазаря Хребеляновича. У піснях цього циклу згадується ще один надзвичайно яскравий жіночий образ – дівчина, милий якої загинув на Косовому полі. Героїня народної пісні «Косівська дівчина» [11, 315–319] уособлює всіх нещасних жінок Сербії того періоду.

Історична дійсність, описана в народних піснях цього циклу, була надзвичайно складною. Незважаючи на турецьку загрозу, володарі різних частин сербських земель затівали міжусобні війни. Зокрема, князь Лазар Хребелянович та Нікола Алтоманович, незважаючи на турецьку загрозу, із союзників стають запеклими ворогами і починають міжусобну війну. Переміг у міжусобній війні князь Лазар, який з 1373 р. став одним з найбагатших і найвпливовіших сербських правителів. У 1386 р. князь Лазар і король Боснії Твртко спільними зусиллями виступили проти турків і завдали їм серйозної поразки. Але успіх був короточасний. У 1389 р. військо султана Мурада I вторглося у сербські землі. Вирі-

шальна битва відбулася на Косовому полі, 15 червня, у день св. Вида. У цій битві сербське військо було вщент розбите. Причиною поразки сербів на Косовому полі була чисельна перевага турецького війська, та, за не підтвердженими писемними джерелами даними, зрада союзників князя Лазаря. Один із союзників, Вук Бранкович разом зі своїми загонами ганебно втік з поля битви, а загони боснійського вельможі Влатко Вуковича так і не дочекалися від нього сигналу вступити в бій. Князь Лазар був взятий у полон і страчений.

У піснях посткосівського циклу оспівують події, що відбувалися на сербських землях після Косівської битви. Спадкоємець князя Лазаря, Стефан Лазаревич змушений був визнати васальну залежність від турецького султана, а вдова князя Лазаря – віддати до султанського гарему доньку. По своїй смерті (1327 р.) Стефан Лазаревич заповів свій престол Юрію Бранковичу, володарю південносербських земель і спадкоємцю Вука Бранковича. Але політична ситуація навколо його володінь була вкрай несприятлива, й 1459 р., уже після його смерті, турки оволоділи його колишньою резиденцією, фортецею Смедерево. Сербська держава на кілька століть зникає з політичної карти Балкан.

Найвідомішими піснями цього циклу є «Хворий Дойчин», «Смерть воєводи Приезди» [11, 502–503], «Дівчина Маргита та Райко воєвода» [12, 52–56], де представлено найвиразніші трагічні образи юнаків. У пісні «Хворий Дойчин» оспівується готовність Дойчина, виснаженого довгою хворобою, все ж таки стати на захист честі своєї сестри і боротися з турками. Воєвода Приезда із однойменної пісні не віддає своє місто турецькому султану. Разом зі своїми воєводами він бореться до останнього, а коли турки обманом завоювали місто, воєвода разом зі своєю вірною дружиною стрибнув у річку Мораву, не залишивши ворогу ні свою дружину, ні шаблю, ні коня. В образі Єлиці, дружини воєводи, оспівується сербська жінка, яка віддана своєму чоловікові, хоробра і готова загинути разом з ним.

Окрему групу в сербських народних піснях становлять пісні про Марка Кралевича. Спадкоємець короля Вукашина, який загинув 1371 р. у битві з турками-османами на р. Мариці, молодий король Марко («Кралевич Марко» у народних піснях), змушений був стати васалом турецького султана, у складі війська султана брав участь у поході проти румунських володарів і загинув у битві з військом румунського воєводи Мірчі Старого у Валахії, біля міста Ровіна [19, 303–315].

Разом з тим, у народних піснях Марко Кралевич є найгероїчнішою особою, і символом найкращих людських якостей. Народні автори змінюють історію, вони бажають у тяжкі часи неволі, коли турецький гніт був найбільший, мати свого захисника, який зможе дати відсіч мукам, вбивствам, саджанню на палю кожного, хто піднявся проти турків. Марку приписують безмежну хоробрість, фізичну силу і все, що відповідає такій силі: одяг, зброю і коня Шарца, який навіть вміє розмовляти. Найбільш яскраво героїчні подвиги Марка Кралевича відображені в піснях «Про Марка Кралевича» [8, 94–100], «Марко Кралевич пізнає шаблю батька», «Марко Кралевич і Муса Кеседжія», «Марко Кралевич п'є на Рамадан вино», «Марко Кралевич і Лютиця Богдан», «Про рану Марка Кралевича», «Смерть Марка Кралевича» та багатьох інших [12, 330–344].

Період визвольної боротьби сербського народу проти турецьких загарбників (XV–XVIII ст.) також оспіваний у народних піснях, відомих як «гайдуцькі пісні». У них розповідається про народних месників-гайдуків, їхню боротьбу проти турків та про причини, з яких ставали гайдуками. Гайдуком, як стверджується в піснях, міг бути тільки той, хто в змозі «встигнути і втікати, і в страшному місці існувати». Гайдукам у народних піснях також притаманна хоробрість та горда поведінка, героїзм, витривалість, вірність. В ряді пісень цього циклу [12, 1–13] оспівуються гайдук Новак та його бійці, які билися з турками на горі Романії. В інших розповідається про Баю Півлянина, який нападав на турків у Боці Которській [12, 465–471].

У гайдуцьких загонах воювали не тільки чоловіки, а й жінки. Про це розповідається в ряді пісень, де головним героєм є Міят Томіч, який зі своєю дружиною та загonom гайдуків воював у Боснії. Відомими героями цього пісенного циклу є Делі Радівоє, Новакович Груя, старий Вуядин із синами, малий Радоїца, гайдук Вукосав [12, 23–33, 355–356, 357–362]. Ідеальний приклад гайдука представлений в образі старого Вуядина, який підбадьорює своїх синів, щоб вони витримали найстрашніші муки та не виказали туркам своїх товаришів. Після трьох днів у в'язниці турки починають знущатися над старим Вуядином, перебивають йому руки й ноги, виколують очі, але як справжній гайдук, він не виказує нікого і героїчно гине на палі.

Значний масив сербських народних пісень присвячений Першому (1804–1813 рр.) та Другому (1815 р.) сербському повстанням проти турків. Перше сербське повстання проти турків розпочалося в лютому 1804 р. у Белградському пашалику. Причиною повстання стало вбивство турецькими дахіяма більше сотні сербських старійшин – кнезів. Як відомо, Перше сербське повстання тривало майже дев'ять років, але закінчилося поразкою сербів. Друге сербське повстання розпочалося 1815 р., тривало два роки і закінчилося перемогою повсталих. Перемога сербських повстанців призвела до створення Сербського автономного князівства у складі Османської імперії, а згодом, після російсько-турецької війни 1877–1878 рр., до відродження незалежної сербської держави. Пісні про Перше та Друге сербське повстання, опубліковані Вуком Караджичем, були створені безпосередньо після боїв повстанців з турками і записані від сліпого гусяря Філіпа Вішніча, який був учасником Першого та Другого сербських повстань. Темою цих пісень є організована боротьба народу проти свого поневоловача – Османської імперії. У них оспівуються відомі бої повстанців з турками біля Мішара, Деліграда, Чокешина, Лозниці, Чачка [13, 164–175, 178–193, 203–209, 210–217]. В кожній із них розповідається про їх безпосередніх учасників, їхній героїзм і доблесть.

Сербські народні пісні перекладено італійською, німецькою, англійською, французькою, польською, чеською, українською, угорською та іншими мовами. Поетичні образи сербських народних пісень, де оспівувалось історичне минуле сербів та їхня героїчна боротьба з турками-османами, надихали не одне покоління представників національно-визвольного руху в країнах Європи, серед яких були й українці. Існує точка зору, що слова пісні «Ще не вмерла Україна» написані Павлом Чубинським також під впливом почутої ним на зібранні київської «Громади» від емігрантів-сербів сербської народної пісні, де були слова: «срце біє і крв ліє за свою свободу» [20].

Висновки. Аналіз змісту героїчних (юнацьких) народних пісень сербів, зібраних і опублікованих Вуком Караджичем, дає підстави стверджувати що історичним підґрунтям цих пісень є події, пов'язані із утворенням та утвердженням сербської середньовічної держави, феодалні міжусобні війни, оборона сербських земель від турецького вторгнення та визвольна боротьба сербського народу проти турецьких поневоловачів. В ряді пісень, особливо в тих, де оспівуються події середньовічної історії, бої з турками під час Першого та Другого сербських повстань, згадуються історичні постаті, відомості про яких в писемних джерелах зустрічаються в поодиноких випадках, побіжно, або й зовсім відсутні. Опис життя та оцінка діяльності відомих історичних постатей сербської історії, можуть бути використані для уточнення, доповнення та нової інтерпретації вже відомих історичних фактів.

Щиро дякую Ілоні Сергіївні Чайці-Лукович за корисні поради і консультації у процесі опрацювання оригінальних текстів сербських народних пісень.

Список використаної літератури:

1. Айдачич Д. Михайло Гуць (до 50-річчя наукової діяльності) / Д. Айдачич. – Слов'янський світ : зб. наук. пр. – Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2008. – Вип. 6. – С. 229–240.
2. Гуць М. В. Сербохорватська народна пісня на Україні / М. В. Гуць. – Київ, 1966. – 206 с.
3. Гуць М. В. Сербохорватські народні пісні / М. В. Гуць ; упоряд. М. Гуць. – Київ : Муз. Україна. – 398 с.
4. Гуць М. В. Сербсько-хорватські народні пісні в українських перекладах (1837–1965) // Слов'янське літературознавство і фольклористика : республік. міжвід. зб. – Вип. 5. – Київ : Наук. думка, 1970. – С. 110–144.
5. Гуць М. В. Визвольні ідеї в сербсько-хорватському епосі // Визвольний рух слов'ян у народній пісенній творчості (XVII–XIX ст.). – Київ : Наук. думка, 1971. – С. 54–81, 211–225.
6. Гуць М. В. Народна поезія сербів і хорватів в українських перекладах / М. В. Гуць // Збірник за славістику. – Нови сад : Матица српска, 1976. – № 10. – С. 185–212.
7. Кріль Б. Відображення визвольної боротьби балканських народів проти турецького поневолення у фольклорі (на матеріалі перекладів Івана Франка) [Електронний ресурс] / Б. Кріль // Українське літературознавство. – 2014. – Вип. 78. – С. 256–261. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ul_2014_78_28.pdf.
8. Карацїћ В. С. Мала простонародна славено-сербска пјеснарица. Ч. 1 [Електронний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіц. сайт Цифрової народної бібліотеки Сербії. – Режим доступу: <http://scc.digital.nb.rs>.
9. Карацїћ В. С. Народна србска пјеснарица. Ч. 2 [Електронний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіц. сайт Цифрової народної бібліотеки Сербії. – Режим доступу: <http://digital.nb.rs/document/S-II-1585>.
10. Карацїћ В. С. Народне српске пјесме. Књ. 1 : у којој су различне женске пјесме [Електронний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіц. сайт Цифрової народної бібліотеки Сербії. – Режим доступу: <http://digital.nb.rs>.
11. Карацїћ В. С. Српске народне пјесме. Књ. 2 : у којој су пјесме јуначке најстарије [Електронний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіц. сайт Цифрової народної бібліотеки Сербії. – Режим доступу: <http://digital.nb.rs>.
12. Карацїћ В. С. Српске народне пјесме. Књ. 3 : у којој су пјесме јуначке средњијех времена [Електрон-

- ний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіц. сайт Цифрової народної бібліотеки Сербїї. – Режим доступу: <http://digital.nb.rs/document/S-II-0467c>.
13. Карацїћ В. С. Српске народне пјесме. Књ. 4 : у којој су пјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу [Електронний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіційний сайт Цифрової народної бібліотеки Сербїї. – Режим доступу: <http://digital.nb.rs/document/S-II-0467d>.
  14. Карацїћ В. С. Српске народне пјесме. Књ. 5 : у којој су пјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу [Електронний ресурс] / В. С. Карацїћ // Офіц. сайт Цифрової народної бібліотеки Сербїї. – Режим доступу: <http://digital.nb.rs/document/S-II-0467e>.
  15. Гуць М. В. До 200-річчя з дня народження Вука Караджича. Велетень слов'янської фольклористики / М. В. Гуць. – Народна творчість та етнографія. – 1987. – Вип. 6. – С. 31–39.
  16. Чиркович С. М. История сербов / Сима М. Чиркович. – Москва, 2009. – С. 45.
  17. Афонский Патерик или жизнеописания Святых, на Святой Афонской горе просиявших : в 2 ч. [Дореформенная орфография] Репринтное воспроизведение изд. 1897 г. – Москва : Афонское подворье Ст. Пантелеимонова монастыря, 1994. – 558 с.
  18. Станојевић С. Историја Српскога Народа. – Београд, 1910. – Офіційний сайт вільної сербської бібліотеки на сербській мові «Викизворник» – <http://sr.wikisource.org/wiki>.
  19. Каждан, А. П. Очерки истории Византии и южных славян / А. П. Каждан, Г. Г. Литаврин. – 2. изд., испр. – СПб. : Алетей, 1998. – 336 с.
  20. Чередниченко Д. Безсмертне слово поета як основа народної пісні і державного гімну України (До 165-річчя від дня народження Павла Чубинського [Електронний ресурс] / Дмитро Чередниченко. – Режим доступу: <http://www.etnolog.org.ua/imfe.html>.

Одержано редакцією 22.01.2015

Прийнято до публікації 13.02.2015

Аннотация. Брайчевская Е.А. Сербские народные песни как отражение истории народа.

В статье рассматриваются сюжеты и особенности отражения исторического прошлого в ряде героических сербских народных песен, опубликованных известным сербским филологом, фольклористом, историком Вуком Стефановичем Караджичем. Исторической основой их сюжетов являются события и факты сербской истории, связанные с процессами образования средневекового государства, феодальными междуусобными войнами сербских феодалов, защитой сербских земель от турецкого вторжения и освободительной войной против турецких поработителей. Жизнеописание и оценка деятельности известных исторических личностей в сербских народных песнях могут быть использованы для уточнения, дополнения и новой интерпретации как хорошо известных, так и малоизвестных исторических фактов.

Ключевые слова: история Сербии, героические песни, Неманичи, Милош Обилич, Мрњавчевичи, гайдуцкие песни, гайдук Вуядин.

Summary. Braichevska O.A. Serbian Folk Songs as a Reflection of the People's History. *The article addresses storylines and interpretations of the historic past in the number of Serbian heroic folk songs published by the famous Serbian philologist, folklorist, and historian Vuk Stefanovic Karadzic. The historic background of storylines reflects events of the Serbian history related to the process of medieval state-building, feudal wars of Serbian nobility, defence against the Turkish invasion and struggle for liberation from Turkish conquerors. We attempt a comparison of interpretations of the folk songs characters' life trajectories and deeds with the life trajectories and achievements of the famous and only passingly touched historic figures. Life descriptions and activity assessments of famous historic figures in the Serbian folk songs can be used for correcting, completing, and making new interpretations of well-known as well as lesser-known historic facts. Serbian heroic songs glorifying Serbs' historic past and their struggle with the Ottoman Empire were translated into a number of European languages encouraging national liberation movements of Slavic peoples in the XIXth – beginning of the XXth centuries including Ukrainians.*

Key words: history of Serbia, heroic songs, Nemanjic dynasty, Milos Obilic, Mrnjavcevic family, the hajduk's songs, Vujadin the hajduk.

УДК 94(475)«18/19»-055.2

А. А. Котиченко

ПЕРШІ СТУДЕНТКИ ЯГЕЛОНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. Здійснено спробу до відтворення соціокультурного портрету перших слухачок Ягелонського університету. Основну увагу звернено на внутрішньомотиваційні чинники, які спонукали студенток до здобуття фаху.

Ключові слова: студентки, Ягелонський університет, фармація, історія освіти.